

ПРОСЈАЧЕЊЕ МАЛОЛЕТНИКА КАО СОЦИОПАТОЛОШКА ПОЈАВА

Др Филип Мирић*
Правни факултет Универзитета у Нишу, Србија

Апстракт: Просјачење је понашање које има веома изражен антисоцијални и социопатолошки карактер. Оно је посебно опасно јер представља стил живота и угрожава опстанак појединца и функционисање друштва. Просјачење нарочито негативно делује на психички, физички и социјални развој деце и малолетника. У раду ће бити укратко анализиран сваки облик просјачења и истовремено указано на његову повезаност са криминалитетом малолетника. Рад је настао из потребе да се укаже на неопходност активног и синергијског деловања свих друштвених чинилаца са циљем сузбијања овог социопатолошког понашања, што је и његов примарни циљ.

Кључне речи: просјачење, криминалитет малолетника, социјална патологија.

УВОД

Просјачење се може посматрати као правни и социопатолошки феномен. Правно одређење се односи на законске прописе о скитницама и просјацима, а социолошко, обухваћено је појмом вагабундажа односи се на социолошке карактеристике ове појаве. Вагабундажа је социјални проблем са различитим пореклом. Неки њени облици су последица кризних друштвених стања, неки настају услед миграционих струјања, елементарних непогода или ратова (Николић-Ристановић, Константиновић-Вилић, 2018: 387-388).

Реч је о понашању које има веома изражен антисоцијални карактер. Оно је посебно опасно јер представља стил живота и угрожава опстанак појединца и функционисање друштва. Просјачење нарочито негативно делује на психички, физички и социјални развој деце и малолетника. У раду ће бити укратко анализиран сваки облик просјачења и истовремено указано на његову повезаност са криминалитетом малолетника. Рад је настао из потребе да се укаже на неопходност активног и синергијског деловања свих друштвених чинилаца са циљем сузбијања овог социопатолошког понашања, што је и његов примарни циљ.

СИРОМАШТВО КАО КРИМИНОГЕНИ ФАКТОР

У криминалној етиологији су уочени бројни фактори који утичу на појаву криминалитета. Сиromaштво је сигурно један од најсложенијих јер директно утиче на смањење животног стандарда и доводи до појаве имовинског криминалитета.

Сиromaштво је важан егзогени криминогени фактор нарочито код имовинског криминалитета. Сиromaшни неретко прибегавају кривичним делима, често уз елементе насиља у циљу задовољења егзистенцијалних потреба и животне репродукције. Према Ломброзу, и богатство може бити криминогени фактор. Овде се обично мисли на тзв. криминалитет белог оковратника кога врше виши државни службеници, привредници, уопште људи без моралних начела и скрупула. Криминалитет богатих долази до изражаја у условима економског

---

*Др Филип Мирић је научни сарадник и самостални стручно-технички сарадник за студије и студентска питања III степена Правног факултета Универзитета у Нишу, filip.miric@gmail.com, filip@prafak.ni.ac.rs.

просперитета, што се нарочито односи на кривична дела против имовине (крађа, тешка крађа, разбојништво). Криминолошко објашњење за ово је веома једноставно јер у условима економског богатства већи је број добара које је могуће противправно присвојити. Сасвим супротно, у условима економских криза долази до повећања криминалитета сиромашних друштвених слојева којима постају недоступни легални начини задовољења основних животних потреба (Димовски, 2019: 102-105). Утицај економског система као макро фактора узрочности криминалитета може да се посматра са становишта различитих друштвено економских формација. Већина земаља у свету са капиталистичким друштвеним уређењем данас се налази у економском погледу у фази либералног капитализма, који се одликује доминацијом приватне својине над средствима за производњу, робноновчаном производњом, одвајањем рада од капитала, тржишном привредом. У различитим фазама развоја овог економског система запажен је пораст укупне економске моћи и куповне моћи становништва, али такође и периоди кризе који доводе до пораста незапослености и социјалне беде. Постојећи економски систем или тачније речено тип организације економске активности (Гасен), у савременим капиталистичким државама одликује се слободом предузетништва и тржишта, уз извесну интервенцију и контролу државе, која уређује ове односе или одобрава кредите и субвенције. Повезаност економског система и криминалитета уочена је још на почетку развоја криминологије као науке, али је начин проучавања ове повезаности био различит. Прва проучавања су се односила на утврђивање повезаности између економских прилика (сиромаштва, богатства) и криминалитета (Николић-Ристановић, Константиновић-Вилић, 2018: 336).

Утицај економских криза на криминалитет може се посматрати у Србији почев од деведесетих година прошлог века па надаље. Посебно је ко година кризе запамћена 1993. година. Поред ратних збивања на територији бивше Југославије, у области економских односа дошло је до тада у историји готово незабележене стопе хиперинфлације од скоро 2.000% месечно, пада животног стандарда, наглог осиромашења најширих друштвених слојева, што је довело до пораста свих облика криминалитета и других друштвено недозвољених понашања (Николић-Ристановић, Константиновић-Вилић, 2018: 338).

Теоријски посматрано сваки појединац може постати извршилац кривичних дела (Јовашевић, Костић, 2012: 116). Један од примарних циљева политике сузбијања криминалитета јесте да се што је могуће мањи број људи нађе у улози извршилаца кривичних дела или других противправних активности. Да би се овај циљ, макар делимично досегао, неопходно је осмислити програме за сузбијање, не само криминалитета, већ и осталих делинквентних понашања која сама по себи не могу представљати криминалитет у ужем смислу, али су са њим повезана. Просјачење је једно о таквих понашања, о чему ће бити више речи у наставку рада.

ПРОСЈАЧЕЊЕ КАО ПРОТИВПРАВНО ПОНАШАЊЕ

Просјачење је врста прекршаја против јавног реда и мира. Оно може да представља снажан криминогени фактор који погодује стварању и јачању криминалитета уопште. Овај прекршај се своди на тражење милостиње од другог или других лица у новцу или каквој другој имовинској користи.

Просјаци су лица која стално траже новац и друга материјална добра без пружања противуслуге. Постоје две врсте лица која се баве просјачењем. То су: лица са инвалидитетом и болесна лица која због својих физичких и психичких недостатака нису у стању да привређују, те емоционално делују на људе тражећи милостињу; социјални паразити који су способни за рад и привређивање, али су се одали негативном, социјалнопатолошком начину живота, делујући на свест и емоције људи чиме изазивају самилост, сажалење, тражећи добротинство.

Посебан облик просјачења се испољава у ангажовању деце и тек рођених беба које треба да још јаче, интензивније делују на емоције људи изазивајући код њих сажалење и самилост ради прибављања имовинских добара, у првом реду новца (Јовашевић, 2006: 604-605).

У нашем праву скитничење и просјачење представљају прекршаје против јавног реда и мира. Тако чл. 12. Закона о јавном реду и миру је прописано да ко просјачењем угрожава спокојство грађана или нарушава јавни ред и мир - казниће се новчаном казном од 5.000 до 10.000 динара или казном затвора до 30 дана. Постоји и квалификовани облик овог прекршаја.

Када је он извршену групи од три и више лица, прописана је новчана казна у износу од 10.000 до 30.000 динара или казна затвора у трајању до 30 дана.. Поставља се питање да ли је потребно размишљати о поштравању казни за овај облик прекршаја, узимајући у обзир његову распрострањеност. Овај проблем свакако заслужује већу пажњу научне и стручне јавности. Ипак, најважнији аспект сузбијања просјачења је превенција и анализа његове социопатолошке појаве, о чему ће више бити речи у наставку рада.

ПРОСЈАЧЕЊЕ КАО СОЦИПАТОЛОШКА ПОЈАВА

Када је реч о нормалном понашању оно се манифестује кроз поштовање друштвених правила и норми. Са друге стране, поремећено понашање је понашање које друштво карактерише као непожељно, негативно итд. У друштву људи се понашају не само на друштвено прихватљив и „нормалан“ начин, него и, мање или више, на друштвено неприхватљив или девијантан начин. Управо због тога што је неприхватљиво понашање условљено друштвеним вредновањем пожељног - нормалног, тј. непожељно - ненормалног понашања, можемо говорити о социјално - прихватљивим и неприхватљивим понашањима. „Сви облици непожељно и штетног понашања који су у супротности са друштвеним, моралним и законским нормама и обичајима, као и они који условљавају адекватне друштвене интервенције у циљу детектовања, разумевања, сагледавања негативних рефлексија, прогнозирања те сузбијања и превенције представљају поремећено понашање“ (Мачановић, 2020: 26), (Милић, 2010: 13)

Просјачење представља антисоцијални облике понашања који се не могу изједначити са криминалитетом, иако просјаци често и врше различита кривична дела. Ради се о појавама које имају врло сложу етиологију и посебно су штетне када је реч о младима уопште. Прихватајући скитњу и прошњу као доминантни модел живота и понашања, они се све више удаљавају од позитивних друштвених активности, што их временом доводи на маргине друштвеног живота, одакле се врло лако може склизнути у криминалитет. Зато су ове две антисоцијалне појаве, као што је већ речено, уско повезане са криминалитетом иако саме по себи не представљају криминалитет (Мирић, 2014: 259).

Злоупотреби у сврхе просјачења најчешће су подложна „деца улице“ о којима се нико не стара и она се користе за стицање противправне имовинске користи пунолетних особа. Живот на улици, уз особине бескућништва или без њих, утиче крајње штетно на децу. Њихов нестабилан начин живота, мањак медицинске неге и неадекватни животни услови увећавају осетљивост на хронична обољења попут: респираторних инфекција и инфекција уха, гастроентеролошких сметњи, као и сексуално преносивих обољења, укључујући и сиду (Костић, Димовски, 2017: 156). Овде је реч о коришћењу о злоупотреби деце, као кривично неодговорних лица или малолетника (којима ће, по правилу бити, изречена блажа кривична санкција) за просјачење, Просјачење постаје посао који оставља негативне последице на психофизички развој деце и малолетника.

„За хлеб, за лекове, за децу“, најчешће речи које прати испужена рука постали су готово незаобилазна слика у већини градова у Србији. И светске и домаће организације упозоравају да је просјачење постало уносни бизнис и да иза већине стоји организовани криминал и различите врсте злоупотреба. Претпоставља се да су међу 2.000 деце и одраслих који просе само у Београду и они који су принуђени да на тај начин зарађују новац и прослеђују га неком трећем...“

О бескућницима/скитницама/вагабундама данас је скоро немогуће изнети закључак који би окончао, умањило или бар ублажио њихов статусни положај и утицао на смањење њиховог виктимитета. Напротив, јавља се нова учесталост категорија људи који су се раније ређе, спорадично карактерисали као бескућници (деца) или сасвим нове форме код оних који су иначе мање изложени да ступе у категорију бескућника (Костић, Димовски, 2017: 176).

На појаву просјачења као и других преступничких понашања малолетникама ноже утицати и криминална инфицираност, у ширем смислу, кроз деловање криминогених фактора. Криминогена инфицираност младих је пре свега, социолошки проблем, јер представља последицу кризе (економске, политичке...) и поремећеног система вредности у друштву. Међутим, не смемо занемарити ни психолошки и правни аспект, јер ова појава захтева и

проучавање личности криминогено инфицираног лица, а прелазак из криминогене инфицираности у делинквентно понашање захтева и одређено санкционисање, што указује и на кривичноправни и пенолошки проблем. Управо ову појаву је неопходно посматрати са становишта бројних научних дисциплина, како бисмо створили један широк дијапазон који илуструје и идентификује узроке ове појаве, али, исто тако, мултидисциплинарним приступом створили адекватан начин спречавања и сузбијања криминогене инфицираности (Мацановић, 2014: 52). Криминална инфицираност у овом контексту представља значајан друштвени проблем коме треба посветити пажњу, како стручне, тако и научне јавности.

Данашњица у којој је сиромаштво сасвим уобичајена појава је довела и до тога да се скитњом, бесполичјењем и просјачењем баве и млади, што представља велики не само правни, већ и друштвени проблем. Узроке тога треба, осим у сиромаштву, тражити и у свеопштој кризи морала у којој рад и ред нису више врховне вредности и начини стицања средстава за живот и угледа у друштву. Често се управо код овог облика делинквентног понашања младих најочигледније види утицај породице и долази до појаве „криминогеног породичног огњишта“. Тежећи да побегну са руба сиромаштва многе породице нагоне своје најмлађе чланове на вршење ових прекршаја. Неретко се дешава да малолетници који се баве прошњом буду и физички кажњавани од стране родитеља уколико на крају „радног“ дана родитељима не донесу тражену своту новца или какву другу имовинску вредност. То код ових младих људи ствара свест о неминовности прошње, као јединог начина за стицање основних средстава за егзистенцију. Иако просјачење не представља кривично дело, односно није инкриминисано кривичним законодавством, оно може да представља аларм за касније вршење кривичних дела, посебно ако се као прекршиоци јављају малолетници. Најчешће се ове особе јављају касније као извршиоци имовинских кривичних дела, у првом реду тешких облика крађа и разбојништва, али и неких других кривичних дела попут кривичних дела против јавног реда и мира (Мирић, 2014: 260).

ПРОСЈАЧЕЊЕ И ДРУГЕ ДЕВИЈАНТНЕ ПОЈАВЕ

Просјачење је повезано и са бројним другим девијантним односно социопатолошким појавама која у кривичним законодавствима савремених држава света нису инкриминисана као кривична дела. Без обзира на то, ова понашања представљају велику друштвену опасност. Овде треба имати у виду скитње и беспосличјење.

Скитничење представља озбиљану негативну појаву, која је уско повезана са криминалитетом и другим социопатолошким појавама. Оно је било стални друштвени проблем, како због свог антисоцијалног карактера, тако и због сталне експанзије. Друштво се на свим ступњевима свог развоја среће са овим проблемом, који је у суштини увек остајао исти само је мењао своје појавне облике.

Скитња се појављује у средњем веку у доба раног капитализма када и долази до раслојавања у друштву, што све већим имовинских разлика у друштву. У старом веку друштво је оштро санкционисало скитњу. Оно није показивало готово никакву бригу према скитницама. Овакав став друштва је био често извор великих психичких ломова и криза, па и самоубистава међу скитницама. У средњем веку, друштво је, пак, у много већој мери толерисало скитњу, чак су поједине категорије скитница вршиле неке јавне службе (нпр. војничку службу). Нови век доноси у односу на скитњу елементе и старог и средњег века.

Скитницу карактерише и лутање, али то није његово битно својство. Ако би тако било, скитницама би припадала и многа друга лица која лутају из места у место. Осим тога, скитнице могу понекад бити и стално насељене, што је претежно случај са градском скитњом. У психолошком смислу сматра се да су скитнице људи без чврсте воље, са девијантном структуром личности, па их многи сматрају и асоцијалним личностима (Мирић, 2014: 256).

Скитња сама по себи не представља кривично дело, већ прекршај против јавног реда и мира. Поред тога што је негативна социопатолошка појава, она делује и као снажан криминогени фактор. Под скитничењем се подразумева често и перманентно мењање места боравка, без икаквог оправдања и мотива да се оствари друштвено користан циљ и одређење. Људи, појединци и групе које се одају скитничењу из различитих разлога мењају своје место

боравка, одајући се социјалној патологији живљења, често врше и друге прекршаје, кривична дела и уопште, кажњива, забрањена понашања (Јовашевић, 2006: 670).

Беспосличење је такав стил живота код кога лице нема намеру да се бави никаквим креативним, нити сврсисходним послом или радом. Слично као и скитничење и беспосличење не представља кривично дело, али може да делује као значајан криминогени фактор (Мирић, 2014: 258).

Ако се анализира корелација између ове три девијатне појаве, сасвим је јасно да оне представљају снажан криминогени фактор, што треба имати у виду приликом креирања мера за сузбијања, како општег криминалитета, тако и малолетничке делинквенције у ширем смислу.

ЗАКЉУЧАК

Просјачење представља велики друштвени проблем јер указује на људе са маргине друштва. Оно је често последица деловања различитих криминалних организованих група, али је и последица небриге друштва за појединце у стању социјалне потребе. Његова распрострањеност представља својеврсни аларм да систем социјалне заштите у Републици Србији захтева корените промене, како ни сваком човеку пружио адекватну помоћ и подршку, уколико се нађе у стању социјалне потребе.

Посебно су негативном утицају просјачења као социопатолошке појаве изложена деца и малолетници, нарочито она која су без надзора родитеља и старалаца. Препуштена себи постају жртве организованих криминалних група која их користе за прибављање противправне имовинске користи просјачењем. Овакво поступање код деце и малолетника оставља последице и угрожава њихов нормалан психосоцијални развој.

Како онда сузбити злоупотребу малолетника и деце у сврху просјачења? Пре свега, неопходна је системска и заједничка активност друштва. Потребно је деловати кроз институције система и унапређивати постојеће правне и друштвене механизме превенције. Развијање програма за социјалну интеграцију треба децу без родитељског старања да склони са улице.

Са друге стране неопходно је и репресивно деловати нарочито против оних који организују и злоупотребљавају, децу и малолетнике и кроз њихово просјачење долазе до противправне имовинске користи.

На крају, према нашим сазнањима, просјачење деце и малолетника није често предмет посебних, интегрисаних и мултидисциплинарних научних истраживања и студија. Свеобухватне анализе феноменолошких и етиолошких фактора просјачења би, свакако допринеле, његовом бољем научном сагледавању и сузбијању.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Димовски, Д. (2019). *Криминална етиологија*, Ниш: Шравни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације.
- Закон о јавном реду и миру (Службени гласник Републике Србије, бр.6/2016 и 24/2018).
- Јовашевић, Д. (2006). *Лексикон кривичног права*, Београд: Службени гласник.
- Јовашевић, Д, Костић, М. (2012). *Политика сузбијања криминалитета*, Ниш: Центар за публикације Правног факултета.
- Костић, М, Димовски, Д. (2017). 'Деца са улице -виктимолошко и правно сагледавање', У. Димовски, Д., Костић, М. и Мирић, Ф. (ур.) *Мобилна правна клиника-пругсање правне помоћи у условима теренског рада*, Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.
- Мацановић, Н. (2014). *Криминогена инфилтрираност ученика*, Бања Лука: Удружење наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука.

- Мацановић, Н. (2020). *Социјално неприлагођено понашање дјеце и адолесцената*, Бања Лука: Центар модерних знања.
- Милић, А. (2010). *Психосоцијални аспекти малолетничке делинквенције*, Бања Лука: Центар за психолошка истраживања и заштиту менталног здравља.
- Мирић, Ф. (2014). *Савремена схватања феноменологије и етиологије малолетничке делинквенције-докторска дисертација*, Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.
- Николић-Ристановић, В., Константиновић-Вилић, С. (2018). *Криминологија*, Београд: Прометеј.
- *Принудно просјачење је уносан бизнис- како га препознати и коме пријавити*, <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/4591054/hristina-piskulidis-prinudno-prosjacenje.html>, приступ 10.02.2022.

BEGGING OF JUVENILES AS SOCIOPATHOLOGICAL PHENOMENON

Filip Mirić, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš, Serbia

Abstract: *Begging is sociopathological behavior that has a very pronounced antisocial and sociopathological character. It is especially dangerous because they represent a lifestyle and as such endanger the survival of the individual and the functioning of society. Begging has a particularly negative effect on the mental, physical and social development of children and juveniles. Author will briefly analyze each form of begging and at the same time point out the connection begging and juvenile crime. The paper arose from the need to point out the necessity of active and synergistic action of all social factors with the aim of combating this sociopathological behavior, which is its primary aim.*

Key words: *begging, juvenile delinquency, social pathology.*